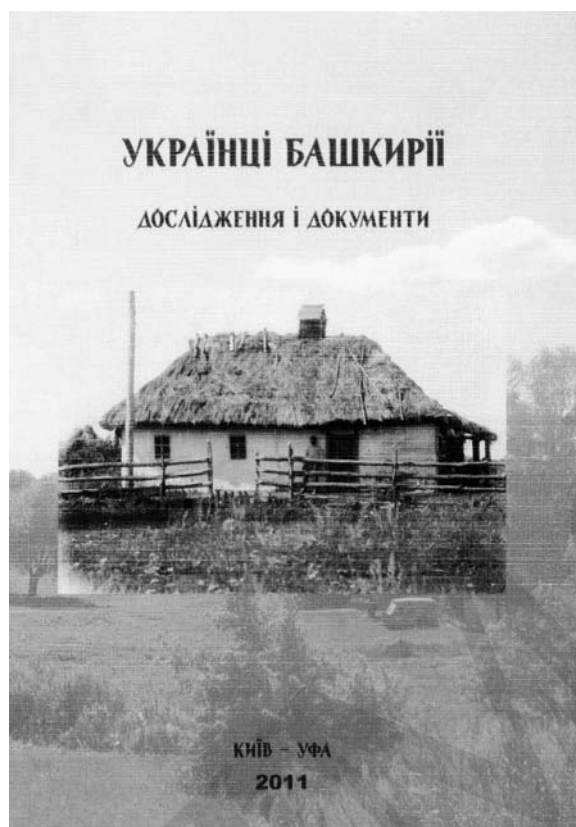

УКРАЇНЦІ БАШКОРТОСТАНУ: ПОГЛЯД У МИНУЛЕ

Олена Таран

Українці Башкирії : у 2 т. Т. I. Дослідження і документи / [гол. ред. Г. Скрипник, наук. ред. В. Бабенко ; відп. ред. Д. Чернієнко ; упоряд. : Ю. Сіренко, І. Чернієнко, Л. Єфремова, М. Пилипак]. – К. : ІМФЕ НАН України ; Уфа, 2011. – 492 с.

У 2011 році завдяки плідній співпраці етнологів України та Росії побачила світ фундаментальна праця, яка чекала зустрічі з читачами більш ніж півстоліття. «Українці Башкирії» — результат плідної науково-дослідної експедиційної роботи українських учених, які працювали у складних умовах воєнного часу на теренах Башкортостану у вересні 1941 — березні 1943 років. Метою було краєзнавче, етнографічне, фольклористичне та діалектологічне вивчення сіл, де мешкали українські переселенці кінця ХІХ — початку ХХ ст., вихідці з Чернігівської, Полтавської, Харківської, Київської та Подільської губерній колишньої Російської імперії. До колективної монографії ввійшла вступна стаття

чл.-кор. АН УРСР П. Попова, у якій висвітлено історію переселенського руху українських селян на територію сучасного Башкортостану з історичними й економічними факторами, які спричинили цю подію. Фольклорні традиції переселенців оприлюднені в статтях М. Плісецького, М. Береговського, П. Козицького з рецензіями К. Квітки та Г. Верьовки; діалектологічну проблематику порушували П. Лисенко, В. Іллін.

Усі статті витримано в науково-популярному жанрі з метою пробудження інтересу до історії та побуту переселенців з України.

Як відзначали фольклористи, «мова селян насичена прислів'ями, приказками» (с. 76); зафіксовано різножанровий фольклор: історичні пісні; балади; лірика; гумористичні та сатиричні пісні, «частушки»; обрядовий фольклор — весільні пісні (розплітання коси; зустрічі молодих у батьківській хаті, розплітання молодої, вирядження молодої); календарні пісні, які збереглися гірше за весільні; голосіння/«тужіння»; народні оповідання — перекази, казки (їх у збірнику опубліковано 14), легенди, перекази, місцеві оповіді. Від українських переселенців записано також пісні й «частушки» російською мовою.

За відсутності у складі експедиції професійних етнографів явища матеріальної культури українців фіксували фольклористи. Попри фрагментарність такої роботи, учені описували типи жител (білені хати під солом'яним дахом, біла стеля зі сволоком). Члени експедиції відмітили, що в інтер'єрі хати часто трапляється «голандка» поряд з варистою піччю, зазвичай з'єднана з останньою димарем і цегляним місцем для снання. Дослідники зазначили функціональне розмежування між

«голандкою» та варистою піччю. На початку 1940-х років продовжує зберігатися традиційне оздоблення інтер'єру хати тканими виробами (рушники, плахти, рядна), в інтер'єрі з'являються урбаністичні вкраплення — кімнатні рослини на підвіконні, патефони (платівки здебільшого з українськими народними піснями). Попри тотальний урбаністичний наступ, досить поширеним явищем є функціонування елементів традиційного одягу, переважно в жіночому ансамблі (вишивані сорочки). М. Плісецький відзначив різний ступінь збереженості історичної (етнографічної) пам'яті серед нащадків переселенців різних регіонів України — Полтавщини, Київщини, Слобожанщини, — який пояснюється, між іншим, і впливом іноетнічного оточення —

російського, татарського, башкирського. Це стосується насамперед будови господарських приміщень — клунь, а також невеличких лазень; ремесел — поступового занепаду гончарства через неспроможність конкурування з фабричним посудом, труднощі процесу виготовлення, зменшення виробів різьблення з дерева, передусім ложок, масове поширення металевого столового приладдя тощо.

Репрезентований у колективній монографії польовий матеріал з духовної та частково матеріальної культури українців Башкортостану є актуальним для дослідження етнографії та фольклору української діаспори, дозволяє простежити трансформацію і часткову руйнацію традиційності через невблаганний вплив масової міської культури на селі.